

LARS SKREFSRUD OG GOSSNERMISJONEN

AV OLAV HODNE

Lars Skrefsrud var snutt 22 år gammel, da han i slutten av juni 1862 ankom til misjonsbyen Stavanger. De tunge og lange år i botsfengslet hadde merket og modnet ham. Hans ønske var nå å bli misjonær. Han søkte derfor om opptakelse på Det norske misjons-selskaps misjonskole¹ og hadde med seg den beste anbefaling fra kapellan Hesselberg² på Lillehammer. I tre lange måneder ventet han på svar. I mellomtiden arbeidet han hos en kristen smed³ og sov gratis om natten på Misjonsskolen. Ved siden av sitt arbeid leste han alt han kunne makte.

Svaret fra Misjonsselskapets bestyrelse ble nei. Skrefsruds fortid sto som en uoverstigelig hindring for hans antakelse. En av bestyrelsens medlemmer⁴ ga ham det bestemte råd å ta selskapets svar som Guds svar.⁵ Men nei, Skrefsrud fikk ikke fred med det. Hedningenes nød og Guds kall sto for ham dag og natt. Da var det at Brødre-menighetens forstander i Stavanger, Due, ga ham det råd å reise til Tyskland. Der var det mange misjonsselskaper, kanskje han kunne finne seg en plass der.

At Skrefsrud virkelig hadde mot til å følge Dues råd, viser hans urokkelige tro på kallet og en frimodig tillit til Gud. Med en anbefaling til en danske ved navn Børresen i Berlin⁶, bega han seg i vei, uten å eie stort mer enn det han gikk og sto i. Noen dager før avreisen, skriver han til noen venner i Kristiania⁷: «Samle eder, alle mine Venner, der i Kristiania Onsdag Aften den 5te November og beder for mig, thi da, forlader jeg mit Fædrelands Jord, . . . Aldrig oppgir jeg mine Handlinger, før Herren saaledes stængte Døren for

mig, at jeg grangiveligen saa at Herren sagde: «Du skal ikke reise!» Nei, lad mig miste alt, som kjært er i Verden . . . lad alt savnes af mig: men mine Hedninger vil jeg ingenlunde forlade . . .»

Men tross sin store frimodighet og trosstyrke, var det likevel med et bevende hjerte han dro av sted: «gik ud ligesom Abraham, ikke vidende hvor jeg kom hen . . . dog haabede jeg paa Herren og min Tro blev ikke tilskamme,» sier han i et brev⁸ til David Onsum⁹. Og i sannhet: Hans tro ble ikke til skamme. Det gikk ham uventet godt. Børresen og frue mottok ham fra første stund av som en sønn i huset, og et vennskap av enestående art ble knyttet dem imellom, et vennskap som varte livet ut.

Børresen hjalp ham straks til å få arbeid hos en dansk mekaniker, Freund. Selv skriver han knapt tre uker etter sin ankomst til Berlin¹⁰: «Jeg lever taalig med Hilsenen (helsen) fornøiet i min Jesus og har meget god Fortjeneste til fuldt Behov i alle Maader, og enda mere.»

Derpå satte Børresen ham i forbindelse med Gossnermisjonen, i hvis tjeneste Skrefsrud et års tid senere reiste ut som misjonær.

Gossnermisjonen bærer sitt navn etter stifteren pastor Johannes Gossner¹¹. I året 1836 skilte han seg ut fra Berlinermissjonselskapet og stiftet sitt eget. Berlinermissjonselskapet førte en meget streng konfesjonell linje og la vekt på en grundig skoleutdannelse for sine misjonærer. Gossner derimot ønsket å innta en mer fri konfesjonell stilling, og i sin misjonspraksis la han vel så stor vekt på den praktiske som den teoretiske utdannelse. Etter hans syn burde misjonærene mest mulig ernære seg ved eget arbeid på misjonsmarken. Han sendte da også etter hvert ut en rekke dyktige «håndverksmisjonærer» til ymse misjonsmarker. En stor del av disse gikk imidlertid over i andre selskaper etter en tids forløp.

Gossner døde i 1858, og et Kuratorium (utvalg) med en inspektør i spissen overtok ledelsen av misjonen. Litt etter litt forlot man stifterens eiendommelige misjonspraksis både når det gjaldt misjonærutdannelsen og misjonærenes underhold, men misjonen bar likevel preg av Gossners syn i årtier senere¹².

Da Skrefsrud i 1862 søkte forbindelse med Gossnermisjonen, var dr. Procknow¹³ inspektør. Procknow var en elskelig og dertil kunnskapsrik mann. En del av hans oppgave var også å sørge for misjons-elevenes utdannelse for misjonsmarken. Han fikk straks godhet for

Skrefsrud og ga ham løfte om antakelse. I et brev¹⁴ til Anna Onsum¹⁵ beretter Skrefsrud dette: «Til Waaren kommer jeg i Undervisning nogle Timer om Dagen — det øvrige af Dagen arbeider jeg — og fra Waaren begynder jeg der.» (Hos Procknow.)

Det har til dags dato vært alminnelig antatt at Skrefsrud gikk et år på Grossnermisjonens skole i Berlin, og at det var andre elever ved samme kull som hadde gått tre à fire år lengre, men Skrefsrud besto likevel eksamen som nr. 1¹⁶. *Denne antakelse må revideres atskillig.* For det første må vi se litt på hvordan Gossnermisjonens skole var anlagt den gang Skrefsrud var der. Det var jo ikke så mange årene etter Gossners død, og hans syn på misjonærutdannelsen var stort sett den herskende fremdeles. Dette bekreftes av en uttalelse i et tysk misjonsblad fra den tid¹⁷. Der heter det i Berlinermissionens inspektør I. Wallmanns kvartalsberetning for 1863: «... den 2. nov. ble tre Gossnerske misjonærer innviet i St. Matthäuskirken i Berlin. Jeg har talt med dem og liker dem svært godt. Det er dyktige og forstandige folk. Den ene er nordmann, en annen lithauer og en fra Nedre-Lausitz. *Du vet, dr. Procknow kan ikke forberede dem i en misjonsanstalt, da den Grossnerske misjon jo ikke har noen sådan. Nå sender man dem en kort tid til et lærerseminar, og til slutt får de sin undervisning her. Disse tre har slått inn på denne vei.*»

I Gossnermisjonens blad «Die Biene auf dem Missionsfelde» 1865 nr. 2, finner man en uttalelse som i første rekke kan synes i motstrid med ovenstående: «I misjonshuset har det allerede lenge gått svært livlig for seg. Flere misjonselever bor der både år og dag, en misjonsfamilie som sammen med oss skal dra ut...» I samme blad vil en også årlig finne misjonens regnskap, og det er hvert år oppført utgifter i anledning misjonsskolen.

Sammenhengen er følgende: I Potsdamerstrasse lå misjonshuset hvor inspektør Procknow bodde med sin familie. Samme sted bodde også de fleste av misjonselevne, men det var også tillatt å bo privat¹⁸. Dr. Procknow har selv hatt timer med elevene. Skrefsrud fikk således undervisning i hindi hos ham. Ellers har man benyttet lærere fra andre anstalter, og som ovenfor uttalt også sendt elevene til undervisning i andre skoler. Dertil synes det som om undervisningen har vært delvis individuell. Noen fikk mer praktisk, andre mer teoretisk utdanning. En noenlunde samtidig med Skrefsrud, Kristoffer

Gaustad fra Trondheim¹⁹, ble f. eks. utdannet som boktrykker. For Skrefsruds del er det rimelig å anta at han fikk mere språklig utdannelse enn de øvrige i den korte tid han var ved skolen. Han beretter for øvrig selv om sin skolegang i et foredrag holdt i Amerika i midten av 1890-årene²⁰: «Jeg havde flere Lærere, og deriblandt en meget dygtig filologisk Kandidat, Wigan, som læste Latin, Græsk og Hebraisk med mig. I theologiske fag havde jeg Kandidat Binseil; i Engelsk, særlig for Udtalelsens Skyld, havde jeg en theologisk Student fra Australien, og i forskjellige Fag havde jeg siden Prof. Smidt fra Amerika. Jeg fikk ogsaa siden høre Forelæsninger ved Universitetet.»

Skrefsruds uttalelse her synes å bekrefte den ovennevnte karakteristikk av Gossnermisjonens skole.

Når det gjelder utdannelsesstiden, så har den også variert. Forkunnskaper, modenhet, mer eller mindre praktisk eller teoretisk utdannelse har spilt inn, og så har behovet for nye misjonærer ute selvsagt gjort seg gjeldende.

Skrefsruds skolegang har vært kort, antakelig bare 1/2 år. Han uttaler i et brev²¹: «Igaar talte jeg med Procknow . . . og han sagde mig, vi skulde begynde efter Juul at lese . . .» Hans skolegang har da vart fra først i januar 1863 til juni—juli s. å. Han reiste da hjem til Norge på et kort ferieopphold. Det er dessverre bare oppbevart ett brev²² fra denne våren i Tyskland, så en kjenner ikke den nøyaktige dato for reisen. Men en kan fra en senere uttalelse sikkert gå ut fra at ferien har vart ca. 3—4 uker. Han var nemlig tilbake i Berlin igjen den 24. juli, og skriver dagen etter i et brev²³: «Man frygtede at Procknow skulde blevet meget vred paa mig fordi jeg havde været borte så længe. . .»

En kan med sikkerhet gå ut fra at Skrefsrud i dette halvår har konsentrert all sin flid og tid på skolearbeidet, og da særlig på språklesning. Han var jo den fødte språkmann. Om derfor skoletiden var kort, så har den nok vært av stor betydning for hans senere arbeid som misjonær.

Men så stiller det spørsmål seg: Hvorledes har han tilbrakt høsten 1863? Han har i denne tiden ikke gått på noen skole. Da han den 24. juli kom tilbake etter endt ferie i Norge, hadde han sin forlovede Anna Onsum med seg²⁴. Hun forteller i et brev²⁵ til sine foreldre om sin ankomst til Berlin og legger til: «Min kjære Lars reiser nu om 6

Uger derhen (India) . . . » Altså har det vært tanken at utreisen skulle skje i midten av september allerede. Men dette ble det ikke noe av. Skrefsrud ble syk, alvorlig syk. Han omtaler dette i flere brev²⁶. Så sent som i slutten av oktober²⁷ skriver han: «Denne Tid, siden jeg kom hertil igjen fra Norge, har været en svær; ja i Sandhed svær; . . . Jeg har været saa syg næsten heele Tiden, Nærvesvaghed, Reumatismus, og Brystsyge, at det var engang forbudt af Doctoren, sagde Procknow, at jeg kunde reise med saadan som jeg var . . . »

Det er åpenbart følger av fengselsoppholdet som melder seg. Da Skrefsrud i slutten av mai 1858 kom inn i arresten på Lillehammer, var han en sterk og hårdfør ungdom herdet av sitt liv i skog og mark. Men nærmere 3 1/2 års fengselsopphold har nedbrutt hans helse²⁸. Det merkes allerede i fengslet. Han ble således etter 1 1/2 års tid overflyttet fra en av de alminnelige seller til «sykekjøkkenet»²⁹, og det synes som om han ikke har hatt helse til kroppslig arbeid.³⁰

Hans sykdom nå like foran utreisen tok svært på ham også i åndelig henseende, men lykkeligvis rettet det seg alt sammen. Han skriver til sine svigerforeldre³¹: «Mine dyrebare Børresens, begyndte ret alvorlig at bede for min Sundhed, og nu efter nogle Ugers Forløb, kjender jeg intet til min Brystsyge, lidt til min Nærvesvakhed, og endnu mindre til min Reumatismus . . . Saa naadig er Herren vor Gud.»

Utreisen ble utsatt til i begynnelsen av november og i hele denne tiden var han fullt opptatt med praktiske gjøremål. Så snart hans sykdom gjorde det mulig begynte han å lære seg å fotografere³²: «Kun nogle Linnier kan jeg tilsende Eder, da jeg er saa optagen af Arbeide, . . . Jeg og en af de andre Elever have nemlig lært at phoetographere, forat kunde sende tilbage til Hjemmet Afbildninger af hedenske Ting, Folk og Liv . . . Og uagted man lærer paa denne Phoetographi som paa enhver anden Profession, i flere Aar, saa have vi dog bragt det saa vidt i nogle Uger, at vi gjøre meget gode Billeder . . . » skriver han hjem til Onsum.

De siste ukene gikk så med til å ordne alt for utreisen. Det var mange innkjøp som skulle gjøres. Misjonen trådte støttende til med utstyrsbidrag. Anna Onsum skriver et detaljert brev om dette til sine foreldre³³ og bl. a. sier hun: «Procknow har hvad det legemlige angaar sørget ret smugt for Lars. For 2 hundrede Norske Spe: har han

allerede bekommet alle brugelige Klædningsstykker, Skeer, Kniver og Gafler og meget andet . . .»

Dette har alt tatt sin tid, og det er lett å skjønne av ovennevnte at det har vært uråd med noen skolegang denne høsten³⁴. Dens forløp kan kort oppsummeres slik: August—september, sykdom. Oktober, fotografering. En del av oktober og november, utrustning og avskjedsforberedelser. Som avslutning på høsten kom misjonærinnvielsen i St. Matheuskirken i Berlin. Sammen med to andre kandidater, Krüger og Didlaukis, ble han innviet den 2. november. Dette var en mandags aften, og fredagsmorgenen den 6. reiste de nye misjonærer.

Anna Onsum skildrer disse siste dagene i et brev hjem³⁵: «Den sidste Uge Lars var her var en hel Fæstuge for oss. Søndag var der en Ven av Missionen, som gjorde et lidet Selskab i anledning av di 3 Missionseleveres afreise . . . Mandagsaften blev Lars, Krüger og Didlaukis afordnet av Superintendent Byxel. Og Pastor Procknow prædikede over det 5te Kap. i Math. hvori han formanede di 3 unge Mænd til at medtage paa Reisen de Forjættelser som Frelseren der udtaler . . . Thirsdag Aften havde Mamma og Papa (Børresen og frue) inbydet Eleverne og nogle andre Venner . . . Men alle disse Selskab blev tilbragt med knælende Bøn og Sang. Torsdag aften klo. 7 var vi tilsamen og nød Jesu Lægeme og Blod af Procknow, og klo. 9 maatte vi tage med Lars Afsked da han tidligt om Morgenen skulde reise med Jernbanen . . .»

Dermed var Skrefsruds ettårige Tysklandsopphold forbi. Det hadde på mange måter vært en hård og krevende tid for ham, men også en rik og lykkelig tid. Det var en stor berikelse for ham å få være så meget hos Børresens. Disse var umåtelig gjestfrie folk og førte et åpent hus for alle. Også mange nordmenn fant veien dit til stor glede for Skrefsrud og hans forlovede.

Sammen med sine to kolleger kom Skrefsrud til Calcutta³⁶ den 13. desember 1863. Derfra dro de straks av sted til Ranchi, hovedsentret for Gossnermisjonens arbeid blant kolerne i India³⁷.

Kolsmisjonen var begynt bare ti-tolv år tidligere, men den hadde hatt en overraskende fremgang. På noen få år var det vunnet tusener for kristendommen. Foruten Ranchi var det en hovedstasjon til, Hazaribagh. Med de nyankomne var det i begynnelsen av 1864 i alt 11 européiske misjonærer (mannlige).

Skrefsrud fikk feire julehøytiden på Ranchi. Han var sterkt grepet av alt det nye han opplevde, og skriver om det til sin svigerfar³⁸: «Her i Ranchi er flere tusinder døbte . . . Omtrent 1 500 af disse Christne vare her i Julen . . . For nogle faae Aar, var alt dødt, og nu fra dette sted at høre Lovsange at lyde til hans Priis . . . Tanken paa dette greb mig saa at jeg var ganske opløst i mit Hjerte . . .»

«Jeg bliver her paa Hovedstationen til jeg kan tale Hindi, maaske i 8 Maaneder, og da tenker jeg at Børresen, som kommer efter med Anna, og Kone, kommer derhen til den nye Station Chaibassa, ganske for os Selve . . .»

Det gikk imidlertid annerledes enn Skrefsrud hadde tenkt. Ca. fire uker etter var han på vei til en ny stasjon, Purulia, også kalt Friedrich Wilhelmspur.³⁹ Sammen med Krüger skulle han begynne misjonsarbeid i en ny egn av landet, ca. 60—70 engelske mil sør-øst for Ranchi.

Da Skrefsrud og Krüger kom til Purulia fant de der et par mindre og dårlig vedlikeholdte bygninger. Deres første misjonær oppgave ble derfor byggevirksomhet. Det kom nå vel med at Skrefsrud hadde praktisk utdanning og var nevedyktig.⁴⁰ Han reparerte først de bygninger som var der, og gikk derpå i gang med nybygging. Han måtte ofte dra langt av sted for å hente byggematerialer, og han slet tungt mangen gang. I flere brev forteller han om dette byggearbeidet og om de slitsomme reisene.⁴¹

Ved siden av byggearbeidet drev han språkstudier så langt tiden bare strakk til. Det innfødte språket rundt Purulia var bengali, men han leste også hindi. Han hadde to språklærere til hjelp, en englander, som var dommer på stedet, og en lærd hindu.

Det direkte misjonsarbeid lå imidlertid Krüger og ham aller mest på hjertet. Så lenge de ikke kunne tale de innfødtes språk, hjalp de seg med tolk. To innfødte katekister var til stor hjelp for dem i evangeliseringsarbeidet. Snart hadde de også en liten skole i gang på stasjonen.

Skrefsrud så stadig fram til den dagen Anna skulle komme. Endelig opprant dagen. Den 18. april 1865 kom hun sammen med Børresens og pastor Struve⁴² til Purulia. Vel en måned etter, den 23. mai⁴³ fant deres bryllup sted. Anna skriver hjem⁴⁴: . . . «Vielsen blev forretet af pastor Struve; og hans Pagts Ord vare, det 29V, C. 16 hos

Joh. hvilke han udlagte meget trøstelig, og formanede os ivrigt til stædseværende Bøn. Di Englender som bor her i nærheden var inbudne, og vores kjære Papa og Mamma (Børresens) besøgede Alt. Da der her paa denne nye Stasjon ennu ikke er nogen Kirke, havde den kjære Mamma inrettet en af sine Stuer meget smugt hvori vi bleve viede . . . »

Men også denne skjønne dagen hadde sine sorger. Like etter vielsen måtte Skrefsrud gå til køys og ble liggende lang tid alvorlig syk.⁴⁵

Bortsett fra Skrefsruds sykdom, så alt lovende ut for det unge misjonsarbeidet i Purulia. Det var vokst fram en liten menighet på 8 døpte og like mange katekumener. En skole var i gang, og misjonærstaben var tilstrekkelig. Oppgavene var mange, og det var bare å gå i gang.

Men da inntreffer det smertefulle brudd med Gossnermisjonen. Det hadde vært forutsetningen at Skrefsrud og Børresen skulle arbeide sammen på en stasjon på misjonsmarken. Imidlertid ble det på den årlige misjonærkonferansen i Ranchi, oktober 1865⁴⁶ bestemt at familiene Børresen og Skrefsrud skulle skilles. Børresens skulle sammen med Struve reise til Chyabassa og grunnlegge en ny stasjon der. Dette ville ikke Skrefsrud og Børresen føye seg i, og dermed ble det brudd. Imidlertid ligger det nok også andre ting til grunn for bruddet. Lederen for Gossnermisjonens kolfelt på denne tid var tyskeren Fr. Batsch. Han var svært egenrådig og stri, og særlig for de unge misjonærer skapte han mange vansker.

Skrefsrud beretter i et brev⁴⁷ til sin svigerfar om deres (hans og Børresens) forhold til Batsch: «I den Tid (før Børresens ankomst) havde jeg og min Medarbeider (Krüger) meget at udholde af en gammel Tydsker, den ældste Missionær paa Hovedstationen, men det gik dog tæmmeligt; dog skrev han til Berlin flere Gange, at de ikke skulde sende Boerresen, da de ikke ønskede flere Dansker. Da Boerresen trods det kom, og det til den Station, hvor jeg var, kjendte hans Raseri ingen Ende, og han lovede, at da Committeet (Kuratoriet i Berlin) havde gjort, hvad det vilde, saa vilde han ogsaa gjøre, hvad han vilde. Naa gik Tiden hen, indtil i October forige Aar, da kom han tilsammen med Boerresen, og det saa alvorligt hvori jeg ogsaa blev indviklet at Sagen tog en betenkelig Vending. Sagen gik videre,

saa vi saae os nødsagne til at skrive til Berlin, og reiste imidlertid til en Landsmand, en Trondhjømmer⁴⁸ . . . Svaret kom tilbake fra Berlin, at det eneste de kunde gjøre, var at raade ham og os til aa forsone os . . .»

Noen forsoning kom ikke i stand, og Skrefsrud og Børresen brøt for godt med Gossnermisjonen. I «Die Biene»⁴⁹ sto en notis om at Skrefsrud og Børresen var reist til Assam og blitt oppsynsmenn i en teplantasje. Notisen legger til følgende ønske: «Gott wolle sie ihre schwere Sünde erkennen lassen, und ihnen wahre Busse geben . . .»

Noe senere melder dog «Die Biene»⁵⁰ at Skrefsrud og hans kollega arbeidet i en landsby i nærheten av Calcutta understøttet av noen engelske misjonsvenner.⁵¹

Det er mulig at utfallet kunne blitt noe annerledes dersom Skrefsrud og Børresen hadde vært litt mer føyelige. Men Batsch var en egenrådig mann som ikke engang vek tilbake for å omstyrte kuratoriets bestemmelser.⁵² Det gikk da også så langt til slutt at kuratoriet i Berlin sendte ut inspektør Ansorge⁵³ for å bringe orden i sakene. I slutten av september 1868 kom han til Ranchi⁵⁴ og overvar misjonærkonferansen. Den fikk et stormende forløp og endte med at Fr. Batsch sammen med et par eldre misjonærer og en stor del av de innfødte kristne forlot Gossnermisjonen og gikk over til den engelske kirkemisjon.

Inspektør Ansorge besøkte også Ebenezer⁵⁵ og forsøkte å få Børresen og Skrefsrud til å gå tilbake til Gossnermisjonen. «Men,» skriver Skrefsrud til sin svigerfar⁵⁶, «da vi have en saadan en Velsignet Virksomhed her, saa indsaa han (Ansorge) at det ikke kunde skee . . .» I samme brev skriver han: «Batsch har ogsaa forsonet sig med os, udenat vi gjorde noget dertil, saa jeg kan sige Dig, og Eder alle til Eders glede at vi er forligte med alle . . .»⁵⁷

NOTER

- ¹ Det har ikke vært mulig å finne Skrefsruds ansøking i N.M.S.'s ark. Stvgr.
- ² W. K. Hesselberg. Kallskapellan i Skrefsruds hjembygd, Fåberg 1860—65. D. 1/8—85.
- ³ Skrefsrud graverte signetter. I Sauda bygdemuseum er det oppbevart et signett som Skrefsrud graverte i Stavanger og ga til en god venn, kjøpmann O. Henriksen.
- ⁴ J. K. Løth; L. O. Skrefsrud, Oslo 1938, s. 25 navngir pastor Sinding.

- ⁵ I en avisfeide mellom Skrefsrud og pastor Schiørn i Aftenbl. 1879 (sept./okt.) gjenoppfrisker Skrefsrud denne samtale med Sinding. Det fremgår at han har følt samtalen meget sårende.
- ⁶ H. P. Børresen f. 1825 i København, død 1901 på Ebenezer i Santalistan.
- ⁷ Brev av 29/10—62. Stavanger. Santalmisjonens arkiv. Ikke navngitt. Antakelig skrevet til Skrefsruds gode venner, snekkermeister Pedersens i Kristiania.
- ⁸ Brev av 30/3—62. Berlin. Heggtv. Skrefsrudsbr. saml. Alle nedenfor cit.br. th.Heggtv. brevsm.
- ⁹ David Thorstensen Onsum f. 23/8—1809, d. 19/1—1889. Svigerfar til Skrf.
- ¹⁰ Brev av 23/12—62. Berlin.
- ¹¹ Pastor J. Gossner f. 1773, d. 1858.
- ¹² H. Gundert: Die evangelische Mission. Stuttg. 1903, s. 33.
- ¹³ Dr. Procknow 1814—88. Misjonær i India gjennom 18 år. Fra 1858—67, leder for Gossnermisjonen i Tyskland. Død s. sokneprest til Johs.kirken i Moabit, Berlin. H. Kausch: Festschrift zum 75 jährigen Bestehen der Gossner Mission. Berlin 1911.
- ¹⁴ Brev av 3/12—62. Berlin.
- ¹⁵ Anna Onsum f. 8/3—38 på gården Qvevlid i Blaker. D. 5. mai 1870, Eben. Sant.
- ¹⁶ J. K. Løth s. 38. B. Hall: L. Skrefsrud, Kristiania 1922 s. 18. E. Døhl: L. Skrefsrud, Oslo 1944, s. 18.
Skrefsruds kull har antakelig bare vært på tre: Didlaukis, Krüger og Skrf. Det gikk over et år etter deres utsendelse før Gossnermisjonen sendte ut nye misjonærer.
- ¹⁷ Der Mission-Freund. 1863 nr. 12. Berlin.
- ¹⁸ Skrefsrud har fra januar 1863 antakelig bodd i Misjonshuset. Men han var enn stadig gjest i Børresens hjem.
- ¹⁹ Christoffer Gaustad f. 24/8—1838 i Trondheim. Reiste ut som misjonær i Gossnermisjonen til India i slutten av nov. 1864.
- ²⁰ Prædikener og Foredrag af L. O. Skrefsrud, Minneapolis 1897 s. 21.
- ²¹ Brev av 15/12—62. Berlin. — Anna Onsum.
- ²² Brev av 30/3—1863. Berlin. — Svigerforeldre.
- ²³ Brev av 25/7—1863. Berlin. — David Onsum.
- ²⁴ Både Hall og Løth beretter at Anna Onsum reiste til Tyskland senere på høsten enn Skrefsrud, men de reiste samtidig og sender begge brev til Onsum dagen etter sin fremkomst til Berlin.
- ²⁵ Brev av 25/7—1863. Berlin.
- ²⁶ Brev av 24/10—1863. Berlin. — Quindemissionsfor. i Fåberg.
Brev av 28/10—1863. Berlin. — Svigerforeldre.
- ²⁷ Ibidem.
- ²⁸ Skrefsrud satt i arrest på Lillehammer fra 30. mai 1858—12. febr. 1859. Overfl. botsf. Kra, Løslatt 12. okt. 1861.
- ²⁹ O. C. Breda: Norvegia Sacra 1923 s. 204.
- ³⁰ Ibidem s. 205.
- ³¹ Brev av 24/10—63. Berlin.
- ³² Ibidem.
- ³³ Brev av 29/11—63. Berlin.
- ³⁴ Det ville være merkelig at hverken Anna Onsum eller Skrefsrud nevner noe om skolegangen i de forholdsvise mange brev som er oppbevart fra denne tid.
- ³⁵ Brev av 29/11—63. Berlin.
- ³⁶ Die Biene 1865 nr. 6 skildrer med få ord reisen slik: «De tre misjonærer reiste over Egypt — og med overfylt skip til Calcutta fra Suez. De sov blant kister og kasser på fordekket. En tysk kjøpmann Schröder hjalp dem meget.»
- ³⁷ Gossnermisjonen hadde på Skrefsruds tid to misjonsfelt i India, den såkalte

- Gangesmisjon inne i landet ved Gangesfloden og kolsmisjonen blant kolerne litt nordvest for Calcutta.
- ³⁸ Brev d. Chota Nagpur 4/1—64.
- ³⁹ Kong Friedrich Wilhelm II ga midler til å bygge en misjonsstasjon bl. kolerne. Til minne om ham ble så stasjonen kalt Friedrich Wilhelmspur.
- ⁴⁰ Skrefsrud var utdannet smed.
- ⁴¹ Br. d. Purulia 5/3—64. — Anna Onsum. Br. d. 2/8—64. Purulia — David Onsum.
- ⁴² Struve d. 1866 på Chaybassa. Den korte tiden han var i Purulia var han leder for stasjonen. Paul Gerhard: *Geschichte und Beschreibung der Mission unter den Kohls...* Berlin 1883 s. 22 betegner Didlaukis, Krüger og Skrefsrud som «Laien-Missionare» — hjelpemisjonærer.
- ⁴³ B. Hall: L. Skrefsrud s. 33 og Løth: L. Skrefsrud s. 35 setter Skrefsruds bryllupsdag til 6. mai 1865. Det riktige er den 23. mai.
- ⁴⁴ Br. d. Purulia 5/7—65. Anna Skrefsrud til foreldre.
- ⁴⁵ Br. d. 2/7—65. Purulia. Skrefsrud til David Onsum.
- ⁴⁶ Die Biene 1866 nr. 4 s. 31.
- ⁴⁷ Br. d. Sewry 14/5—67.
- ⁴⁸ Denne trondhjemmer het Pettersen og var ansatt ved jernbanen nær Calcutta. Han ble senere gift med en nær slektning av Børresen. I en vanskelig tid for Skrefsrud og Børresen hjalp han dem meget.
- ⁴⁹ Die Biene 1866 nr. 4.
- ⁵⁰ Die Biene 1866 nr. 10 s. 79.
- ⁵¹ Skrefsrud og Børresen ble understøttet av noen rike kristne bengalere, foruten som nevnt av Pettersen.
- ⁵² P. Gerhard: *Geschichte und Beschreibung der Mission unter den Kohls...* Berlin 1911 s. 21f.
- ⁵³ P. Herman Ansorge avløste Procknow som inspektør i 1867. Inspektør til mars 1871.
- ⁵⁴ Die Biene 1868 nr. 12.
- ⁵⁵ Br. a. 15/9—69. Ebenezer. Skrefsrud til David Onsum.
- ⁵⁶ Ibidem.
- ⁵⁷ «Gossnerske historieskrivere» legger hele skylden for bruddet mellom Skrf. og Gossnermisjonen på Batsch, jfr. ovenfor sitert. Paul Gerhard: *Geschichte der Mission unter den Kohls...* L. Rottrott: *Die Gossnersche Mission...* Halle 1874. Inspektør Karl Förtsch: *Kurze Geschichte der Gossnerschen mission.* Berlin 1911.